

Hivatkozás: Gyarmathy É. (2009) Kognitív Profil Teszt. *Iskolakultúra* 3-4. 60-73.

Kognitív Profil Teszt*

Gyarmathy Éva, PhD
gyarme@mtapi.hu

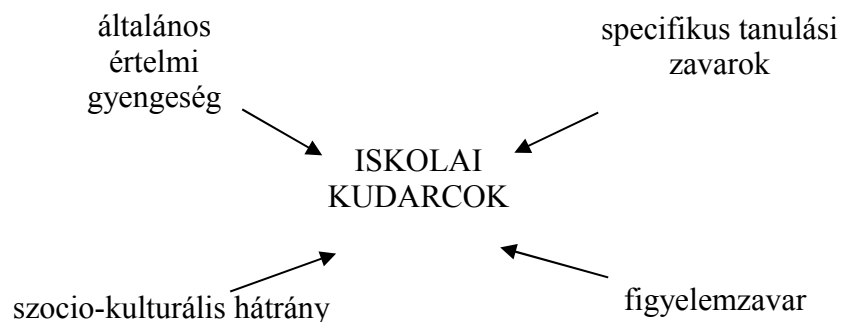
Kivonat

Jelen tanulmányban egy a pedagógusok által is használható kognitív profil tesztet mutatok be. Egy ilyen típusú vizsgálati eljárás többféle feladatsorból állhat. Lényege, hogy nem ad összesített eredményt, hanem az egyén képesség-struktúráját vizsgálja. Szerkezete, felvételének módja és az eredmények kiértékelése, értelmezése arra irányul, hogy az egyént egészként kezelje gyengeségeivel és erősségeivel együtt, de differenciáltan értékelje, hogy minél inkább a fejlettségének és fejlődésének megfelelő ellátást kaphasson.

Iskolai kudarcok

Az iskolai kudarcok hátterében többféle ok azonosítható az egyén oldaláról. A legalapvetőbbek: a specifikus tanulási zavar (diszlexia, diszkalkulia, diszgráfia), figyelemzavar, általános értelmi gyengeség és a hátrányos szocio-kulturális helyzet.

A fejlesztés szempontjából lényeges megállapítani, hogy milyen tényezők okozzák a tanulásbeli problémákat. Olyan vizsgálati eljárásra van szükség, amely külön-külön azonosítja az iskolai tanulás szempontjából jelentős szerepet játszó készségeket, képességeket és részképességeket. Az egyén képességeinek átfogó és részletes vizsgálata lehetőséget ad arra, hogy azonosítsuk képesség-struktúrájának jellegzetességeit, és így megállapíthatóvá válik, hogy mely tényezők játszanak szerepet a gyenge iskolai teljesítmény kialakulásában.

*A teszt kísérleti fázisban van.

A tesztről röviden

A Kognitív Profil Teszt az iskolai készségek fejlődésében szerepet játszó leglényegesebb részképességek, képességek és készségek vizsgálatát teszi lehetővé. Célja, hogy olyan sokoldalú képet adjon az egyén erősségeiről és gyengéiről, amely alapján hatékony egyéni fejlesztési terv dolgozható ki. Elsősorban az iskolai oktatásban hátrányba kerülő alacsony szocio-kulturális háttérű és a specifikus tanulási és/vagy figyelmi funkció zavarokkal küzdő diákok kezeléséhez járulhat hozzá hatékonyan ez a vizsgálati eljárás.

A teszt segítséget jelenthet a szakembereknek a képességvizsgálatokban. Megfelelő felkészítés mellett bármely pedagógus használhatja. Ezzel lehetőség van a diákok képességeinek megismerésére ott is, ahol nincsenek helyben logopédusok, gyógypedagógusok, pszichológusok. A képességek ismeretében megfelelő oktatási program dolgozható ki, ami sokat segíthet az iskolai kudarcok elkerülésében.

Az átlagostól eltérő képességű gyerekek sajátosságainak megismerése mellett megfelelő tanítási és fejlesztési módszerekre van ahhoz szükség, hogy a teszt által nyert információk segítségével a tanulási problémák hatékonyan kezelhetőek legyenek. Ezért a tesztet elsősorban a specifikus tanulási zavarok kezelésére indított tanfolyam résztvevői, vagy máshol, a témakörben kiképzést nyert pedagógusok, szakemberek tudják jól hasznosítani.

A teszt szabadon felhasználható. Elektronikus változata az interneten ingyenesen elérhető.

A teszt előzményei

A Kognitív Profil Teszt egy nemzetközi összehasonlító vizsgálatban használt teszt magyar adaptációjának átdolgozott változata. Az Ian Smythe, angol szakember által kidolgozott International Cognitive Profil Test (Smythe, 2002) több nyelvre lefordított vizsgálati eljárás, amely a diszlexia különböző nyelveken való megjelenésének sajátosságait vizsgálja (Gyarmathy, Smythe, 2000; Smythe, Gyarmathy, Everatt, 2002). Ennek a tesztnek a magyar változata képezte a Kognitív Profil Teszt alapját.

Számos feladattípust átvettem, és ezeket magyar nyelvre, illetve a magyar populációra adaptáltam. A mellékletben jelzem a feladatok leírásánál ezeket. Sok tekintetben azonban kiegészítettem a tesztet. Mindenekelőtt olyan feladatokat építettem be, amelyek a tanulási zavarokkal küzdő kiemelkedő képességűek eltérő képesség-struktúrájának azonosítását is lehetővé teszik.

A teszt folyamatosan változik. Az egyes területek vizsgálatára kidolgozott feladatok ugyanis változtathatók felcserélhető hatékonyabb feladatokkal. A gyakorlati tapasztalatok alapján a teszt rendszeresen frissítést kap.

A teszt felépítése

A kognitív képességek, az információ feldolgozás és az iskolai készségek azonosítását célzó vizsgálatok képezik a teszt anyagát.

Eltérő a profil a különböző okból kialakuló iskolai kudarcok esetén. Szocio-kulturális hátránynál elsősorban a verbális képességek és a szekvenciális feldolgozás gyengesége jellemző. A specifikus tanulási zavar valamely vagy több feldolgozási folyamat eltérő volta miatt alakul ki. A gyenge értelmi képességek a kognitív képességek alacsony szintjében mutatkoznak meg.

A teszt által vizsgált területek és gyengeségük megjelenésének esélye a különböző iskolai kudarcokra veszélyeztető sajátosságok esetén:

Vizsgált területek	Szocio-kulturális hátrány	Specifikus tanulási zavarok	Figyelem zavar	Általános értelmi gyengesség
--------------------	---------------------------	-----------------------------	----------------	------------------------------

Megismerés:

szókincs	x			x
absztrakciós képesség				x
emlékezet			x	x
figyelem			x	x

Információfeldolgozás:

fonológiai feldolgozás		x		
auditív feldolgozás		x		
vizuális feldolgozás		x		
szenzo-motoros képességek		x		
lexikális hozzáférés		x		
szekvencialitás	x	x	x	

Iskolai készségek

olvasás	x	x	x	x
helyesírás	x	x	x	x
számolás	x	x	x	x

A mért változók bemutatása

Szókincs: A szavak ismerete és a szemantikai képességek, a szavak értelmének ismerete, a szókincs. Megfelelő szintű ismeretek mellett a szavak megértése megkönnyíti mind a beszédet, mind az olvasást. Gyakran a szókincs terén mutatkozó elmaradás a szocio-kulturális hátrányra utal, míg a szavak értelmének keverése a tanulási zavarok jele lehet.

Absztrakciós képesség: Az elvonatkoztató képesség az egyén általános értelmi képességeit mutatja. A teljes intelligencia hányadossal a verbális absztrakció (főfogalom megtalálása) 0,92-es korrelációt mutat (Kun, Szegedi, 1983). A tesztben figurális és verbális absztrakciót vizsgálunk. Ezért ha akár vizuális, akár verbális gyengesége van a vizsgálati személynek, a másik, megfelelően működő módon még mindig megmutatkozhat absztrakciós képessége.

Emlékezet: Az emlékezet mérése során nemcsak arról kapunk információt, hogy mennyire megbízható ez a kognitív funkció, hanem a különböző helyzetekben elért eredmények az egyén tanulási stílusára is következtetni engednek. A tanulási zavarok hátterében gyakran a rövidtávú emlékezet gyengeségét írják le. Ez azonban elnagyolt megközelítés. Legtöbbször a rövidtávú emlékezet valamely formája gyenge, és ez inkább a feldolgozás módjának sajátosságára utal, mint megtartási zavarra.

Figyelem: A koncentrációs képességet tudjuk tesztel mérni. Sokkal kevésbé mérhető a figyelem tartóssága és elterelhetősége. A figyelemzavarokkal küzdő gyerekek is kiváló lehet a koncentrációs képessége, sőt, hiperfókuszálása még segítheti is, ha motivált. A figyelemtesztek inkább az adott feladatban adott pillanatban meglévő motivációt mérik, és kevés információt nyújtanak a figyelemről.

Fonológiai feldolgozás: A fonológiai feldolgozás a beszédhangok feldolgozási képességének tekinthető, és sok nyelvben deficitje fontos szerepet játszik a diszlexia kialakulásában (Frith, 1997; Snowling, 2000), bár a deficit természete nem egészen tisztázott. A fonológiai feldolgozást mérik például az alliteráció, és szóvégi rím feladatokkal.

Auditív feldolgozás: Bevé Hornsby követéses vizsgálatában kimutatta, hogy a beszédbeli és nyelvi deficiteket mutató gyerekek 80%-a csecsemő és/vagy kisgyerekek korában gyakori középfülgyulladásban szenvedett, ami hozzájárul-

hatott az írás-olvasás terén kialakuló nehézségekhez (Peer, 1999). A hangdifferenciáció nyilvánvalóan fontos tényező az olvasási készség kialakulásában. A fonémák helyes megkülönböztetésének nehézsége szövegértési és helyesírási zavarokhoz vezet. A hangdifferenciáció deficitje különösen nagy nehézséget jelenthet kétnyelvűeknél, mert ha a gyerek valamelyik nyelvvvel nem került korán kapcsolatba, az új nyelv tanulása nagy nehézséget jelent számára.

Vizuális feldolgozás: Számos elmélet az olvasási zavarok kialakulásában fontos tényezőként írja le a vizuális rendszer deficitjét (például: Lovegrove, Martin, Slaghuis, 1986; Hulme, 1988; Skottun, Parke, 1999), ugyanakkor vannak, akik cáfolják, hogy a látásnak, vizuális összeillesztésnek, vizuális szekvenciális emlékezetnek meghatározó szerepe lenne (Vellutino, 1979; Reason, 1999).

Mindez jelzi, hogy a vizualitásnak valamilyen szinten szerepe van a diszlexia kialakulásban, vagy tüneti velejárója a diszlexiát alakító deficiteknek, de nem minden esetben az alapvető oka.

Szenzo-motoros képességek: Elsősorban a mozgás koordináció és mozgás szervezés tekintetében vizsgálja a teszt a szenzo-motoros működést. Az észlelés és mozgás integrációja az információfeldolgozás egyik lényeges alapját képezi. Az észlelés, amely a felvételt, továbbadást, tárolást, összehasonlítást és koordinálást jelenti, az integrációs folyamat, az élő szervezet működésének elengedhetetlen működése. Szenzoros integráció hiányában az egyes észlelési tartományok összműködése elképzelhetetlen. A tanulási zavar a szenzoros integráció zavarának következménye, az olvasás, írás, számolás, viselkedés, hiperaktivitás, szorongás a szenzomotoros funkciók zavaraiiban nyilvánul meg (Ayres, 1979).

Mentális lexikon: A nyelvi fejlődés során a lexikai, szókészletbeli elemek (szavak) fokozatosan átstrukturálódnak, a kezdeti inkább holisztikus reprezentációt egy egyre részletesebb, szervezeten felosztott megjelenés követi, elkülönülnek a szótagok, a szavak eleje és vége (Walley, 1993). Az olvasás tanulása természetesen jelentősen segíti a szókészlet fokozatos újrastrukturálódását. A diszlexiás gyerekeknél az olvasási nehézségek oka lehet a megkésett vagy rendellenes újrastrukturálódás, az, hogy nem alakul ki megfelelő szintű lexikon (Swan, Goswami, 1997). Lényegében a szavak elolvasásához szükséges képei hiányoznak, vagy bizonytalanok, és ezért előhívásuk késedelmes. Az olvasás nem jut el az ortografikai szintre, amikor már vizuális egésekkel, és szemantikai összefüggésekkel együtt olvas az egyén (Gyarmathy, 2007).

Szekvencialitás: Az iskolai készségek mindegyike a sorbarendezéses gondolkodáson, az egymásutáni információk feldolgozásán alapul. A lépésről lépésre történő feldolgozás jellemzi a logikai, elemző gondolkodást is, amely az oktatásban preferált megközelítésmód. Ezért azok, akik inkább egészlegesen, átlátással dolgozzák fel az információkat, globálisan gondolkodnak, gyakran nem tudnak megfelelni az iskolai elvárásoknak. Lassabban, és társaiktól eltérően sajátítják el az iskolai készségeket (Gyarmathy, 2007).

Iskolai készségek: Az iskolai készségek szintjét, a gyerek erősebb és gyengébb területeit segítik azonosítani azok a feladatok, amelyek az olvasás, helyesírás, számolás készséget vizsgálják. Emellett a különböző feladatokban elért eredmények jelzik, hogy a készségbeli elmaradás melyik képesség, rész-képesség gyengesége miatt következik be.

Skálák

Az egyes vizsgált területeket több feladat is méri:

Megismerés:

szókincs - szókincs feladat, verbális absztrakció

absztrakciós képesség - figurális absztrakció feladat, verbális absztrakció feladat

emlékezet – képsorozat, képpár, számismétlés,

figyelem – figyelem feladat, *célzott megfigyelés*

Feldolgozás:

fonológiai képességek - szóvég teszt, szavak írása, álszavak írása

auditív képességek - hangdiszkrimináció, álszavak írása, ritmus

vizuális képességek - képekre emlékezet, figurális absztrakció, alakrajz

szenzo-motoros képességek - alakrajz, mozgásutánpás, ritmus

lexikális hozzáférés – képmegnevezés, számmegnevezés

szekvencialitás – képsorra emlékezet (kétféle), számismétlés, mozgásutánpás

globális feldolgozás – képpárra emlékezet, színháttérre emlékezet

Iskolai készségek:

olvasási készség – szavak olvasása

helyesírási készség – szavak írása, álszavak írása

számolási készség – műveletek, mennyiségek, számolás visszafelé

A skálák az egyes területeken elért eredmények összegzése által alakulnak ki. A skálához tartozó feladatokban mutatkozó szinteket összesítve alakul ki a skála szintje. Például az auditív feldolgozás skálája három feladat eredményeiből áll össze: hangdiszkrimináció, álszavak írása, ritmus. Az ezekben mutatott átlagtól való eltérés jelzi ennek a területnek a színvonalát.

Korosztályok:

A teszt feladatai négy korcsoportra bontottak:

1. 5-7 éveseknek

3. 9-12 éveseknek

2. 7-9 éveseknek

4. 12 év felett

A vizsgálatvezető kompetenciája eldönteni, hogy melyik korosztálynak megfelelő feladatokat választja. Az életkor mellett figyelembe kell venni a vizsgálati személy osztályfokát, megfigyelt vagy korábbi vizsgálatok során azonosított értelmi képességeit, részképességbeli zavarait. Ha a vizsgálati személy életkorához képest alacsonyabb osztályba jár, vagy gyengébb értelmi képességekkel rendelkezik, súlyosabb részképességbeli elmaradások, figyelemzavar mutatkozik, akkor a fiatalabb korosztálynak való feladatokat célszerű használni.

A négy korosztálynak kialakított feladatsor csak kevés elemben tér el. Az egyik legfontosabb különbség a legkisebbeket, az 5-7 éves korosztályt érinti. Számukra nincs csoportos feladat, csak egyénileg, a vizsgálatvezetővel végzik a tesztelést. Másik fontos különbség, hogy az 5-7 évesek számára nincsenek iskolai készséget mérő feladatok, hiszen ebben az életkorban nem kell még olvasni, írni és számolni. Ezek a készségek csak nyolcéves korra alakulnak ki, ezért ettől kezdve mérhetők. Mindazonáltal, minthogy a teszt szűrésre is használható, és a gyerekek már tanulják ezeket a készségeket 7 éves kortól, az első osztály végén, második osztály elején már meg lehet nézni, milyen szintet értek el. Így a hétéveseknek is lehet iskolai készségeket is mérő feladatokat adni.

A teszt elektronikus változatában sincs az 5-7 éveseknek elkülönített teszt-sorozat, minthogy ennek a korosztálynak a számítógép és a billentyűzet használatában általában még nincs elég tapasztalata. A vizsgálatvezető a gyerek képességeinek megfelelően kiválogathatja a 7-9 éveseknek szóló feladatok közül azokat, amelyeket segítséggel a kisebb gyermekek is meg tudnak oldani.

A feladatok közül a verbális absztrakció és a számolási feladat nehezedik a magasabb életkorúaknak szánt feladatsorokban. A verbális absztrakció három életkorban más, 5-9 éves korig ugyanazokat a feladatokat használhatjuk, majd

12 éves korig egy nehezebb sorozatot, és 12 éves kor felett megint más, tovább nehezített sorozat használandó. A számolás kilencéves kortól nehezedik. A többi feladat ugyanaz minden életkorban. Ennek az az előnye, hogy követhető a vizsgálati személy fejlődése adott területeken.

A feladatok

A feladatok többsége ismételten felvehető. Az internetes változat külön előnye, hogy a feladatokhoz az elemeket véletlenszerűen generálja a program, így az ismétlés több feladatnál lehetséges.

Csoportos és egyéni tesztelés

A teszt feladatainak egy része csoportosan, egy része egyénileg vehető fel (kivéve a 5-7 éveseket). Igyekeztem minél több feladatot csoportosan felvehetővé tenni, hogy így gyorsan, elegendő adat álljon rendelkezésre ahhoz, hogy eldönthetővé váljon, kinek van szüksége további, részletesebb vizsgálatra. Így a teszt alkalmas szűrésre is, és egy-egy csoport fejlődésének nyomon követésére is. Azoknál a gyerekeknél, akik a tesztben már mutatnak egyes területeken lemaradást, vagy akiknél korábbi megfigyelések, vizsgálatok, vagy teljesítményeik alapján iskolai teljesítményproblémák valószínűsíthetőek, az egyéni teszteléssel további adatokat nyerhetünk.

A csoportos feladatok is elvégezhetőek egyénileg. Súlyosan figyelemhiányos és/vagy hiperaktív valamint jelentős érzelmi, motivációs zavarokat mutató vizsgálati személyeknél célszerű az egyéni vizsgálati helyzet. Az egyéni tesztfelvétel természetesen egészen más eredményt hoz, mint a csoportosan történő tesztelés. Mindazonáltal még mindig pontosabb képet kapunk az egyén képességeiről, készségeiről ezen az úton, mint ha számára kezelhetetlen helyzetben tesztelnénk.

Csoportosan is felvehető feladatok és a vizsgált terület:

Figura teszt - figurális absztrakciós képesség

Számisméltés teszt – figyelem, emlékezet, szekvencialitás

Képelemlékezet – emlékezet, szekvencialitás, szimultán megjegyzés

Hangdiszkrimináció – auditív képességek

Szókinccs feladat – szókinccs

Számolási feladatok – számolási készség

Szavak írása teszt – fonológiai képességek, helyesírás

Álszavak írása teszt – fonológiai képességek, auditív képességek
Főfogalom – verbális absztrakciós képesség, szókinccs
Alakrajzolás emlékezetből – vizuális emlékezet, finommozgás
Számolás visszafelé hármásával – számolási készség, szekvencialitás
Figyelem feladat – koncentrációs képesség

Egyéni feladatok és a vizsgált terület

Szóolvasási feladat – olvasási készség, verbalitás
Számismétlés visszafelé feladat – figyelem, emlékezet, szekvencialitás,
Rím teszt – fonológiai képességek
Képmegnevezés feladat – lexikon hozzáférhetősége
Számmegnevezés feladat – lexikon, számok
Mozgásutánzás – motoros képességek, szekvencialitás
Ritmuskopogás feladat – auditív és motoros képességek, szekvencialitás
Figyelem feladat – koncentrációs képesség

A feladatok ismertetése valamint információ a megbízhatósági és érvényességi vizsgálataikról a mellékletekben található.

A Kognitív Profil Teszt vizsgálata

A teszt legtöbb feladata külön vizsgálatban került statisztikai elemzésre (Smythe, 2002). Néhány feladattípus gyakran használt eljárás, más tesztek részét is képezi.

A jelen teszt magyar változatának megbízhatóságát gyakorlati vizsgálatban néztük meg. A vizsgálatot egy teljesítményzavarokkal küzdő gyerekekkel foglalkozó alapítványi iskolában végeztem.

2. táblázat A teszteredmények és a pedagógus véleményének egyezése

GyH		Figura	Főfog	Szavak	Álszavak	Alak	Hangdiszk
kontroll		Értelmi képességek		Fonológiai képesség		Vizual.	Auditív
teszt	átlag	10,41	11,55	9,91	10,09	9,10	18,27
tanár	átlag	10,36	9,29	10,79	10,23	9,91	18,19
	korreláció	0,8422	0,7449	0,7436	0,8422	0,8315	0,9134

GyH		Számol1	Számol2	Számvissz	Számism	Sor	Pár
kontroll		Számolás			Szekvencialitás		Szimult.
teszt	átlag	7,77	9,09	10,55	4,91	5,29	6,00
tanár	átlag	6,81	8,48	11,29	5,09	4,39	6,14
	korreláció	0,7561	0,8143	0,7862	0,7615	0,7411	0,7993

A tesztet 8-12 éves korú (N=53), különböző képességű, viselkedés- és/vagy teljesítményzavarokkal küzdő tanulóval vettük fel. A pedagógusi véleményt a diákokkal évek óta foglalkozó, és a tesztet is jól ismerő fejlesztőpedagógusok adták. Az volt a feladatuk, hogy tippeljék meg a gyerekek pontszámát. A korrelációk azt mutatják, hogy a nagy tapasztalattal bíró pedagógusok véleménye és a teszteredmények igen jól fedik egymást.

A teszt használatának szemlélete

A Kognitív Profil Teszt a fentiekben vázolt elméleti keretekre épül. Ennek megfelelően, ahogyan az elnevezése is mutatja, az egyén képesség-struktúrájáról ad képet, és nem általános értelmi képességet mér. Nem célja, hogy a legtöbb képességmérő eljáráshoz és intelligencia teszthez hasonlóan egy adatban rögzítse az egyén képességeinek szintjét.

Nem is szükséges a feladatsorozat minden elemét végigvenni a tesztelés során. Ha csak adott képességterületekről akar valaki információt nyerni, lehet csak egyes feladatokat használni. Mindig a tesztelést szükségessé tevő kérdés határozza meg, hogy a tesztet hogyan kell használni.

A teszt az egyént elsősorban önmagához méri. Azt vizsgálja, melyek az erősségei, melyek a gyengéi. Ennek alapján lehet felépíteni később a fejlesztést.

Az egyéni fejlesztés kialakításához az egyént a saját környezetében lévőkhöz kell hasonlítani, mert ők többé kevésbé hasonló ellátást kapnak. Egyéni fejlesztésre azoknak van szüksége, akik jelentősen elmaradnak a társaiktól. Egy igen jó képességű csoportban más képességstruktúrával kerülnek egyéni fejlesztésre a diákok, mint például egy már kiválogatott, bizonyos képességek területén gyengébbek csoportjában. A mindennapi oktatást kell a csoportokhoz igazítani. Az előbbi példában szereplő két csoport egészen eltérő tanítást kíván. Nem színvonalában, hanem tartalmában és módszereiben eltérő a tanulásuk-tanításuk.

A teszt használatának két szintje van:

- 1. csoport képességstruktúrájának megismerése;*
- 2. egyén képességstruktúrájának megismerése.*

Egy csoport képességstruktúrájának megismerése:

A csoport átlag eredményeit a nagy mintán nyert sztenderd eredményekhez hasonlítjuk. Így megállapíthatóak a csoport gyenge és erős pontjai. Ennek alapján lehet a csoport tanítását megtervezni.

Egy egyén képességstruktúrájának megismerése:

Az egyén eredményeit csoportja átlagaihoz hasonlítjuk. Így megállapíthatóak az egyén gyenge és erős képességei. Ennek alapján lehet az egyén fejlesztését megtervezni.

A teszt felvétele

A tesztet háromféle formában lehet felvenni:

1. hagyományos papír-ceruza feladatlapok
2. vetítéses papír-ceruza feladatlapok
3. interneten kitölthető feladatsorok

1. Hagományos papír-ceruza feladatlapok¹

a. A kognitív képességek azonosítására szolgáló teszt felvételének instrukcióját tartalmazzák az *instrukciós lapok*.

b. Külön rövidebb formában található a gyerek által használt illetve a teszteredményeinek lejegyzésére szolgáló *feladatlapok*.

c. A teszt felvételéhez szükséges anyagok *mellékletként* található a csomagban.

d. A teszt kiértékeléséhez *segédlet* áll rendelkezésre.

2. Vetítéses papír-ceruza feladatlapok²

a. A kognitív képességek azonosítására szolgáló teszt felvételének instrukcióját tartalmazzák az *instrukciós lapok*.

b. Külön rövidebb formában található a gyerek által használt illetve a teszteredményeinek lejegyzésére szolgáló *feladatlapok*.

c. A teszt felvételéhez szükséges *ppt prezentáción* található minden feladat és melléklet.

¹ Ingyenesen letölthető a <http://www.diszlexia.hu/kptest> internetoldalról.

² Ingyenesen letölthető a <http://www.diszlexia.hu/kptest> internetoldalról.

d. A teszt kiértékeléséhez *segédlet* áll rendelkezésre.

Akár képernyőn, akár kivetített formában kapják a feladatokat a gyerekek, minden gyereknek csak a feladatlpra van szüksége, amelyen dolgozik. Az instrukció és a kiértékelés a tesztelőnek a segítségével.

A tapasztalat azt mutatja, hogy sokkal szívesebben tesztelnek a gyerekek, ha vetített formában kapják a feladatokat. Ennek újdonsága és/vagy színessége motiváló hatással van. Hiperaktív és/vagy figyelemzavarral küzdő gyerekek különösen jobban tudnak figyelni képernyőre.

3. Interneten kitölthető feladatsorok³

a. A kognitív képességek azonosítására szolgáló teszt felvételének instrukcióját tartalmazzák az *instrukciós lapok*.

b. A gyerek által használt feladatlap igen rövid.

c. A teszt felvételéhez szükséges minden feladat és melléklet.

d. A teszt kiértékelését a program elvégzi, csak orientáló *segédletre* van szükség.

Az egyéni feladatok a csoportosan végzett vizsgálatok kiegészítői. A teszt csoportos részének felvétele körül-belül 40 percet vesz igénybe. Az egyéni tesztrész 20 perc.

A teszt kiértékelése

A pontszámok megállapításához kiértékelő lapok állnak rendelkezésre. Az internetes változatban automatikusan adódnak a pontszámok, ott nincs szükség számolásra.

Egy egyén pontszámainak értékét a csoport átlagához kell viszonyítani, ezért a csoport átlagát is ki kell számítani. Az internetes változatnak is van erre választható opciója, de az átlagot az egyének pontszámainak összesítésével a netes programon kívül is ki lehet számítani.

Egyéni fejlesztésre annak van szüksége, aki a csoport átlagától valamilyen területen eltér. Ha kiemelkedő, akkor érdemes figyelembevenni ezt tanításakor, és külön tehetséggyógyító programba, fejlesztésbe fogni. Ehhez

³ Ingyenesen használható a <http://www.contenet.hu/kptest> internetoldalon.

azonban figyelembe kell venni az esetleges gyengébb képességterületeket is, és ezek kiegyenlítését is bele kell venni a fejlesztésbe.

Ha az átlagnál gyengébb eredményt mutatnak a pontszámok, akkor a hiányokat megszüntető illetve csökkentő fejlesztő foglalkozásokra van szükség. Ebben az esetben a gyerek erősségeire kell építeni, ezért ezek figyelembevétele szükséges.

A csoport átlagait a sztenderdhez viszonyítjuk. Ennek alapján állapítható meg, milyen képesség struktúrával rendelkező a csoport, és a tanítás ehhez igazodhat.

Az eredmények értelmezése

A kiértékelés által nyert eredmények értelmezése nagy körültekintést és hozzáértést kíván. Ezért elsősorban a vizsgálatok elvégzésére kiképzett szakemberek tudják ezt megfelelően megtenni.

Mindazonáltal nagy körültekintéssel és néhány fontos szempont figyelembevételével minden pedagógus nyerhet adatokat, amely támpontokat ad a tanulók kognitív képességeiről. Ezek a támpontok segítenek abban, hogy a pedagógus megismerje a tanuló kognitív és tanulási stílusát, és ennek megfelelő tanítási módszereket alkalmazza, ahogyan ezt a NAT megköveteli.

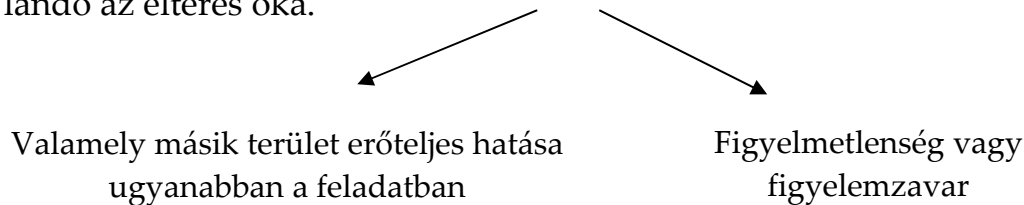
A teszt értelmezésének másik fontos része, hogy a pedagógus meg tudja állapítani, ha a tanuló valamely területen az átlagtól jelentős eltérést mutat. Ilyenkor a feladat, hogy a megfelelő szakemberhez forduljon a pedagógus.

A teszt eredményeinek értelmezése nem mechanikus. A pontszámok alapján megállapítható, hogy egyes képesség- és készségterületeken illetve feldolgozási módokban milyen szintű a teljesítmény. Lényeges azonban figyelembevenni a teszt felvétele során tapasztaltakat, és a diák korábbi teljesítményeit, valamint aktuális állapotát. Ezek figyelembevételével kell a pontszámokat értelmezni.

Mint ahogy a teszt kiértékelése számos szubjektív elemet tartalmaz, ezért sok szempontból használhatóbb információkat nyerhetünk. Másrészről azonban elsősorban emiatt a szubjektív elem miatt a teszt eredményei alapján a diákról hivatalos véleményt csak kiképzett szakemberek adhatnak.

Néhány szempont az értelmezéshez:

- Az eredmény, amit elért az egyén a tesztben, amennyiben jól kontrollált helyzetben érte el, biztosan meglévő szintje adott területének, de lehet, hogy ennél jelentősen magasabb szinten is tud teljesíteni más körülmények között.
- Egy-egy területről több feladat is ad információt. Ezek egybevágását és különbözőségét is érdemes vizsgálni. Ha nincs egyezés, akkor vizsgálendő az eltérés oka.

- Ha nincs konzekvens összefüggés a hibázások és a vizsgált területek között, akkor a figyelem ingadozására lehet gyanakodni.
- Amennyiben az egész teszten végigvonul a figyelem megtartásának gyengesége, figyelemzavarra lehet gondolni.
- A tesztelés során megfigyelt viselkedés sok tekintetben többet mondhat el, mint a számszerű eredmények. Ezért az eredményeket csak a tesztelés során megfigyelték figyelembevételével érdemes értelmezni.
- Ha valamely feladatban nagyon gyenge eredményt ért el az egyén, amely valószínűsíthetően nem képességbeli elmaradás, hanem a feladat végzése közben történt valamilyen hatás következménye (félreértés, szorongás vagy egyéb zavaró körülmény), akkor az adott feladatot érdemes újra elvégeztetni.

A tesztet használók rendelkezésére áll szakmai konzultációs lehetőség (gyarme@mtapi.hu). A teszt használatát az ELTE PPK képzései során rendszeresen tanítom. Minthogy az egyetem előadásai nyitottak, az előadásokon résztvehetnek az érdeklődők.

Összegzés

Egyre több a szabálytalan, kiegyensúlyozatlan képesség-struktúrával, és viselkedési sajátosságokkal az iskolai oktatásba bekerülő gyerek. Ezen tanulók ellátása a szokásostól eltérő szemléletet és módszereket kíván. Ezért a korábban bevált eljárások nem feltétlenül használhatók a mai iskolában. Ennek megfelelően a vizsgálati eljárásokat is változtatnunk kell ahhoz, hogy megbízható

képet kapjunk a tanításukhoz. A kognitív profil tesztek, amelyek nem adnak összesített eredményt, hanem differenciáltan vizsgálják a képességeket, előtérbe fognak kerülni.

Az itt bemutatott és az interneten ingyenesen elérhető teszt ilyen eljárás. Használata egyszerű, és nem kíván lényegesen speciálisabb ismereteket, mint egy felmérő dolgozat. A pedagógusok számára orientáló információk gyorsan és a szokásosnál megbízhatóbban szerezhetőek általa, különösen, ha a szakemberek használják szaktudásukat, és a vizsgálatot az egyén megfigyelésével kiegészítve végzik, majd az eredményeket is ennek megfelelően értelmezik, és az egyént a maga teljességében látják.

Ez a megközelítés remélhetőleg nemcsak ennek a tesztnek a használata során válik rutinná, hanem mint a tanítás és fejlesztés alapszemlélete, beépül a mindennapokba.

Irodalom

- Ayres, A. J. (1979) *Sensory Integration and the Child*. Western Psychological Services, Los Angeles.
- Cestnick L, Jerger J. (2000) Auditory temporal processing and lexical/nonlexical reading in developmental dyslexics. *J Am Acad Audiol* 2000 Oct;11(9):501-13
- Frith, U. (1985). Beneath the surface of developmental dyslexia. In Patterson, K. E., Marshall, J. C., & Coltheart, M. (Eds.) *Surface Dyslexia*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Gyarmathy É. (1996) Tanulási zavarokkal küzdő tehetséges gyerekek azonosítása. Ph.D. disszertáció. KLTE, Debrecen.
- Gyarmathy É. (2007) *Diszlexia. Specifikus tanítási zavar*. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest.
- Gyarmathy É, Smythe, I. (2000) Többsz nyelvűség és az olvasási zavarok. *Erdélyi Pszichológiai Szemle*, December. 63-76.
- Hagen, J. W., Jongeward Jr., R. H. és Kail Jr., R. V. (1975) A tanulási és emlékezési stratégiák fejlődésének vizsgálata. In szerk. Kónya Anikó: Tanulás és emlékezet szgy. ford. Szenthe Antónia. 1980, Tankönyvkiadó. 236-249.
- Kun M., Szegedi M. (szerk.)(1983) *Az intelligencia mérése*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Lovegrove, W. (1994) Visual deficits in dyslexia: evidence and implications. in Fawcett, A. and Nicolson, R. (Ed.s) *Dyslexia in Children*. Harvester-Wheatsheaf

- Peer, L. (1997) Dyslexic and Bi/multilingual: In a Class of their Own², in Salter, R., Smythe, I. (Eds) *The International Book of Dyslexia*. World Dyslexia Network Foundation, London
- Ranschburg P. (1939) *Az emberi tévedések törvényszerűségei*. Novák Rudolf és Társa, Budapest.
- Raven, J. C., Court, J. H. Raven, J. (1983) *A Manual for Raven's Progressive Matrices and Mill Hill Vocabulary Scales*. London.
- Smythe, I (2002) *Cognitive factors underlying reading and spelling difficulties: a cross linguistic study*. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Department of Psychology, School of Human Sciences, University of Surrey, Guildford, UK.
- Smythe, I, Gyarmathy É, Everatt, J. (2002) Olvasási zavarok különböző nyelveken: egy nyelvközi kutatás elméleti és gyakorlati kérdései. *Pszichológia*, (22), 4, 387-406.
- Snowling, M.J. (2000) *Dyslexia*. 2nd Edition. Oxford: Blackwells.
- Swan, D., Goswami, U. (1997) Picture naming deficits in developmental dyslexia: The phonological representations hypothesis. *Brain & Language*, 56, 334-353.
- Thorndike, E.L., Bergman, E.O., Cobb, M.V., Woodyard, E. (1927) *The Measurement of Intelligence*. Columbia University, New York.
- Vellutino, F. R. (1987). Dyslexia. *Scientific America*, 256 (3), 34-41.